

inte heller vet vilka tänkespråk som har en historisk bakgrund och vilka som är uppdiktade. Men Grönwald skriver att hon velat «ge dessa representanter för den tidiga kristendomen möjlighet att *själva* tala till oss». Samtidigt har hon velat teckna sin egen bild av dem genom att sammanfoga noga utvalda tänkespråk enligt teman hon själv har valt. Man får därför en känsla av att Karin Grönwald har försökt att skriva två böcker på en gång, både en som återger ökenfädernas «egna» ord och en där hon förmedlar sin personliga bild av dem.

Det kunde ha blivit en betydligt bättre bok om hon valt att fokusera antingen på själva tänkespråken eller på sin egen bild av ökenfäderna. Den första typen av bok kunde helt enkelt ha varit en översättning i den ordning berättelserna förekommer i de olika samlingarna, liknande Beskows översättning, gärna försedd med förklarande kommentarer till enskilda tänkespråk. Det är faktiskt en sådan utgåva man förväntar sig efter att ha läst baksidestexten och förlagets hemsida. Den andra typen av bok skulle ha varit en där författarens tankar står i centrum. Då kunde tänkespråken ha utgjort exempel som illustrerat hennes personliga bild av ökenfäderna, eller de kunde ha varit utgångspunkter för hennes reflektioner över hur de har talat till henne, något som skulle likna Samuel Rubensons *Betraktelser över ökenfädernas tänkespråk* (2001). Nu blir det istället en otydlig blandning.

När det gäller kapitlet som handlar om förhållandet till bibeln, hade jag gärna sett reflektioner om hur bibeln relateras till ökenfädernas egna situation. Det kunde ha funnits där istället för kommentarer om allegorisk bibeltolkning — liksom det mesta som skrivits om allegori och typologi skapar det mer förvirring än klarhet. Det kontypualiserande draget är mer typiskt för dessa texter och har kanske mer anknytning till människor idag.

Ett påpekande måste också göras angående översättningarna. Författaren skriver att det inte varit möjligt att få tillgång till den grekiska texten bakom de tänkespråk som hon hämtat ur den grekiska anonyma samlingen. Det är märkligt, eftersom hon på ett annat ställe anger den textutgåva som omfattar merparten av just de grekiska anonyma tänkespråken och som finns tillgänglig på de flesta större bibliotek. Nu har den danska översättningen drabbats av fel som en följd av att författaren har använt en fransk översättning och därför tvingats gissa sig till vad som står i grekiskan. Kanske har det varit en fråga om tidsnöd, men eftersom det rör sig om nästan nittio av hennes tänkespråk hade det varit värt att vänta med utgivningen för att kontrollera dem. Även andra oklarheter i översättningarna tyder på tidsnöd, t.ex. otydlighet i några bibelcitater och då stora delar av ett tänkespråk utelämnas utan att det anges.

Det ska ändå sägas att Grönwalds översättningar för det mesta är utmärkta när hon har haft tillgång till den grekiska texten. De är gjorda med ett språk som återspeglar originalets enkla stil. Hennes kommentarer, tagna som personliga reflektioner och inte som historiska skildringar, avslöjar också många gånger den djupa kunskap om tänkespråken som författaren fått genom sitt umgänge med texterna. Därför är boken, trots de svagheter jag pekat på, en mycket bra inledning till ökenfädernas tänkespråk för de danskar, och andra, som undrar vad berättelserna om dessa märkliga män och kvinnor har att säga oss idag.

Per Rönnegård

Magnus Lidbeck: *Lyhördhet. 80 sid. Verbum, Stockholm 2004.* — Christopher Meakin: *Närvaro — att göra hela livet andligt. 80 sid. Verbum, Stockholm 2004.* — Per Erik Persson: *Gemenskap — att vara kyrka i Svenska kyrkan. 80 sid. Verbum, Stockholm 2004.* — Jesper Svartvik: *Ordet — bli skickliga växlare! 79 sid. Verbum, Stockholm 2004.*

Med fyra böcker inleder Verbum förlag serien *Teologi pocketformat*. Ambitionen att erbjuda en lättläst presentation av teologiska ämnen, som har konkret betydelse för människors liv och arbetet i kyrkan, är lovvärd. Att ge nya perspektiv och inspirera till fortsatt fördjupning hos kyrkans medarbetare är ett högt mål. De fyra första volymerna ger aptit på den fortsättning som lär följa hösten 2004. Även författarnamnen borrar för kvalitet då alla är forskare med bred kompetens inom sitt område.

Pocketformatet är behändigt för den som inte har så mycket tid att fördjupa sig i vad som sker på den teologiska arenan. Det är en svår konst att skriva kort och koncist, ett måste när man bara har 80 sidor till sitt förfogande. Risken för generaliseringar är uppenbar liksom att den teologi som presenteras blir en *light*-version. Författarna faller i regel inte i detta dike, utan balanserar väl mellan de förenklingar, som med nödvändighet finns, och de fördjupningar som kryddar framställningen så att läsaren får något att ta spjärmot.

Fyra sinsemellan helt olika teman med helt olika författare ger en bredd som mera inbjuder till ett botaniserande än noggrann läsning av varje volym. Något matnyttigt för kyrkotjänarna finns i varje volym. Dock är det inte endast hos Persson där titeln ger en tydlig varudeklaration som det genomgående sätts likhetstecken mellan kyrka och Svenska kyrkan, vilket ibland är minst sagt besvärande. Man kan ana förläggarens önskan att skriva för förlagets särskilda målgrupp, anställda i Svenska kyrkan.

Den första volymen handlar om själavård, något som Lidbeck menar är centralt i det kristna sammanhanget och ett viktigt uttryck för kyrkans omsorg. Såväl utgångspunkt som mål för själavården hör, enligt författaren, intimt samman med synen på kyrkan, att den existerar för att hjälpa människan att leva. Lidbeck uppfattar själavården som ett samtal där kyrkan visar sin omsorg om individen, ett samtal som i första hand inte handlar om att ge svar utan om att ställa frågor tillsammans som hjälper konfidenten att orientera vidare i sitt liv. För att detta ska fungera på ett för båda parter tillfredställande sätt är det viktigt att samtalet omges av omsorg och en struktur som kan vara ett stöd för såväl konfident som själasörjare. De yttre ramarna kring samtalet framställs som minst lika viktiga som vad samtalet kommer att handla om. Här har författaren en viktig poäng. När det går fel, när relationen mellan själasörjare och konfident utvecklas till något annat, är orsakerna i regel brist på tydliga ramar som reglerar själavårdsrelationen. Om denna brist på professionalitet som öppnar för t.ex. psykiska eller sexuella övergrepp, saknas en djupare reflektion som inte bara hade varit viktig utan i högsta grad är aktuell i kyrkor och samfund. Läsaren får en rad råd att reflektera vidare över, en del kräver såväl teoretiska förkunskaper i psykologi som praktisk erfarenhet och människokännedom, annat är elementärt, men det ack så viktigt att som själavårdare och konfident bli påmind om själavårdens grunder: att själavårdarens uppgift är att lyssna och ge respons, att konfidentens uppgift är att berätta och fatta sina egna beslut om sitt liv, samt att Guds uppgift är att hela, upprätta och förlåta. Lidbeck vill genom sitt bidrag stimulera dem som arbetar med kyrkans själavård att fördjupa sin reflektion över hur man fungerar som själavårdare så att de som söker sig till samtal möter människor som på ett moget sätt lyssnar och ger respons. Den fortbildning som kyrkans anställda själva menar att de bäst behöver och önskar sig av stiftet, enligt en undersökning för något år sedan, handlar om att få modeller för samtal med människor i bikt, vigelsamtal och dopsamtal. *Lyhörighet* har stora förutsättningar att fungera som en viktigt röst i denna fortbildning.

Allmänt sägs det att intresset för andlighet inte bara är stort utan ständigt växer hos svenska folket, att det finns en hunger efter mer än materialismens slit och släng-mentalitet, vilket visar sig bl. a. i att människor som normalt inte besöker de traditionella kyrkorna söker sig till ställen av stillhet för andlig och själslig stimulans. Meakins bok *Närvaro att göra hela livet andligt* ligger rätt i tiden som en hjälp för Svenska kyrkans medarbetare att reflektera över den andliga tradition som man har att förvalta och som ett unikt erbjudande att rätta till dem som söker andlighet. Frågan om mångfald och identitet är viktigt för författaren

eftersom han har ambitionen att behandla spiritualiteten som ett helhetsperspektiv för alla människor och inte endast en sysselsättning för en from eller sökande elit som åker på retreat. Den är också viktig då han vill visa på den fromhetens mångfald som finns i kristenheten samtidigt som «Svenska kyrkan har en egen identitet i historia och nutid till vilken en medlem behöver relatera sin spiritualitet» (s. 73). Att markera detta så tydligt är viktigt med tanke på människors testande av det mesta på det andliga smörgårdsbordet. Författaren menar att det är genom olika fromhetsyttringar som man tydligt ser vad olika teologier och traditioner står för. Som en underton genom hela boken ligger, även om författaren aldrig klart ut säger det, att så som människan ber, så som hon gestaltar sitt liv, så tror hon. Bokens svaghet är dess plottrighet. Författaren tycks vilja få med så mycket att det blir stressigt och tyvärr litet ytligt. I en bok om andlighet förväntar man sig att få vila i texten, när så inte blir fallet kommer de små rutor som samlar upp och sammanfattar vad som hitintills sagts som en andhämtningspaus. Dessa uppsamlingar tillhör seriens pedagogiska och layoutmässiga styrka.

Bakom titeln *Gemenskap — att vara kyrka i Svenska kyrkan* framträder Perssons ekklesiologi där människans gudstjänstfirande är centrerat kring evangeliets vittnesbörd om Jesus, den för oss korsfäste och uppståndne. Kyrkan i dess ursprungliga och egentliga mening är således den gudstjänstfirande församlingen, ett vi, en gemenskap kring ordet och sakramenten. Till sin hjälp har denna gemenskap Bibel, bekännelsesdokument och kyrkohandböcker, vilka fungerar som historiens bidrag in i varje ny tid. Att dokumenten är vittnen och vägvisare är centralt för författaren eftersom kyrka är gemenskap av levande döpta individer i varje tid, som genom den gudstjänstfirande gemenskapen erbjuds möjlighet till livstydning eller som Persson uttrycker det «att leva i sitt dop». Perssons bidrag är god och nyttig läsning, en påminnelse för den som tillhör kyrkan om vad som är det mest centrala. Egentligen har jag bara två invändningar, att författaren i den liturgihistoriska beskrivningen är litet väl yvig och tendensiös, vilket hör samman med att nyare liturgihistorisk forskning inte blir beaktad. Likaså undrar jag varför Persson raljerar med medeltidens katolska kyrka? Är det för att reformationen ska framstå i bättre dager?

Med *Ordet — bli skickliga växlare* vill Svartvik bidra till ett förnyat och fördjupat arbete med förkunnelsen. Min första reaktion var en djup suck, ännu en bok med goda råd till trötta predikanter, en bok som redan i förordets första mening börjar diskutera predikans kris. Under läsandets gång blev suckarna färre samtidigt som instämmandet ökade. Här fanns en fräsch infallsvinkel. Genom att överrätta bibelveten-

skapens och retorikens redskap vill Svartvik hjälpa inte endast präster som förkunnar regelbundet utan även den som vill lära sig mer om Bibel, tolkning och teologisk tradition att bli «skickliga växlare». Att bli och att vara en skicklig växlare handlar således litet förenklat om att överföra då till nu, att söka efter olika tolkningsmöjligheter samt att leta efter det äkta och genuina. Sker detta i nutida predikan? Är dagens predikanter «skickliga växlare» så att åhörarna får hjälp att tyda sina liv i ljuset av Bibel och teologisk tradition? Det är inte författarens uppgift att undersöka detta samtidigt som jag anar att han menar att dagens predikanter inte når fram till att vara skickliga växlare. Kanske är det just här predikans eventuella kris finns, att människor förväntar sig få hjälp med livstydning av goda växlare och när de inte får det upplevs predikan, för att tala med Hasse & Tage, som «en påse, tom och innehållslös». Svartvik driver tesen att predikan är viktig och menar att en predikan av en skicklig växlare «är mer, men aldrig mindre än bibelutläggning» (s. 17). Jag tror författaren har en poäng när han menar att predikans eventuella kris delvis hör samman med att predikanten lägger ned för litet tid på predikoförberedelse. Med agendan full av annat församlingsarbete kan det vara svårt för prästen att få tid för teologisk reflektion, och predikohantverket, liksom alla hantverk, tar tid om resultatet ska bli bra. Kanske förstår inte alla kyrkoråd och arbetsledare detta.

I avsnittet «Lär dig konsten att övertyga» behandlas den praktiska sidan av predikan. Författaren lyfter först fram skönlitteraturen som en omistlig del av predikantens förberedelse, det är här predikanten tillgodogör sig ett språk som berikar predikan. För att bli en «skicklig växlare» måste predikanten arbeta med sitt bildspråk. Bilder som inte samspelar med åhörarnas behov kommer nämligen förhindra att en god växling av evangeliet sker. Uppmaningar som t.ex. «Predika alltid som om det fanns en jude i församlingen!» dugar tätt i detta avsnitt. Visst stämmer det till eftertanke att som predikant fundera över vad man vill uppnå med sin predikan för just de behov som kan finnas hos de åhörare som kan förväntas komma, och efter detta formulera budskapet och regissera sitt framträdande.

Genom serien *Teologi i pocketformat* har Verbums förlag öppnat en viktig möjlighet för forskare att genomföra akademisk tredje uppgift, att möta en intresserad allmänhet och därmed bidra till den allmänna reflektionen i samhälle och kyrka.

Jan-Olof Aggedal

Semeia Studies nr. 43 «Levinas and Biblical Studies» ed. Tamara Cohn Eskenazi, Gary A. Phillips, David Jobling. Society of Biblical Literature, 2003.

«Levinas and Biblical Studies» *Semeia Studies* nummer 43 er en samling artikler, der alle cirkler om forbindelsen mellem den fransk-jødiske filosof Emmanuel Levinas og Biblen. Nogle artikler fokuserer på Levinas' læsninger af den jødiske Talmud enten i en diskussion om holocaust eller om spørgsmålet om den særlige fortolkning Levinas plæderer for. Andre artikler læser Levinas' filosofiske tekster ud fra et kristent/jødisk teologisk udgangspunkt. Samlingens mest interessante artikel er Martin Srajeks «Constitution and Agency in Light of Some Passages from Ezekiel 1–4: a Re-reading of Levinas». Hvorfor denne artikel udmærker sig i forhold til de andre artikler har at gøre med et nøglepunkt i bogen. Dette nøglepunkt bliver slået an i bogens indledning.

I sin indledning til bogen lægger redaktøren Tamara Cohn Eskenazi vægt ved, at dette er en introduktion til Levinas, der vil gøre den uindviede læser bekendt med nogle af Levinas' centrale ideer. Denne introduktion har sit udgangspunkt i det synspunkt, at Levinas' tanker er «both explicitly and implicitly biblical» (side 3), skriver hun. Netop dette synspunkt bliver det omdrejningspunkt, hvormed artiklernes styrker og svagheder afhænger. Diskussionen mellem Levinas' filosofi og Biblen er på alle måder berettiget og interessant, men det er den netop, fordi forbindelsen mellem Levinas og Biblen er fyldt med spændinger, modsætninger og tvivl. At tage forbindelsen så let og for givet er unødvendigt.

Derfor begynder en litteraturhistorikers alarmklokker at ringe allerede på side 4, da Eskenazi udbryder om Levinas' filosofi: «As biblical scholars, then, we might rejoice when we see key biblical ideas «infiltrate» and influence other disciplines with a seriousness that may in fact be eroding within scholarly biblical studies». Og alarmklokkerne bliver næsten gløder, når Eskenazi følger op med: «Although very few explicit biblical references appear in *Totality and Infinity*, one could read Levinas's chapters on the face as an extensive exegesis on Gen 33» (9–10). Ja, det kunne man, men ikke uden en grundig argumentation, diskussion og problematisering af den læsning. Den problematisering savner læseren igen, når Eskenazi konkluderer, at «Levinas's word, *visage*, face, of course translates the Hebrew *panim*.» (15) Hvis det var så let, at Levinas' nøglebegreber kunne oversættes i et 1:1 forhold med et andet begreb, er introduktionen til Levinas og Biblen overflødig.

Flere af Levinas' nøglebegreber bliver i løbet af artiklerne «oversat» til bibelske begreber, fx forveksles «den anden» med næsten, «uendeligheden» med det guddommelige og etikken er for Eskenazi «distinctly biblical» (5). At gøre Levinas' begreb om den anden til en kristen/jødisk forståelse af næsten er en tendens i flere artikler. Levinas' filosofi er således ble-